

BRAJAN
HERBERT

KEVIN DŽ.
ANDERSON

MENTATI
DINE

S engleskog prevela
Zvezdana Šelmić

**Čarobna
knjiga**

Za Džen, čija me lepota i inteligencija i dalje drže opčinjenog. Moj život je počeo kad sam te sreo.

BRAJAN HERBERT

Rebeki, koja nastavlja da istražuje egzotična i uzbudljiva nova mesta i ideje zajedno sa mnom, a još uvek postoji bezbroj novih vaseljena da ih zamislimo.

KEVIN DŽ. ANDERSON

၁

Ako prihvatimo naprednu tehnologiju u ma kom obliku, počecemo da smišljamo izgovore i opravdanja za njeno korišćenje. Postoji mnogo načina da se skrene s pravog puta i nabasa na klizavu padinu, padajući sve niže. Mi, pravi batlerijanci, moramo biti uvek budni i snažni! Carski komitet za ispravnost ne ide dovoljno daleko. Ako pustimo da mašine rade za nas makar i fizičke poslove, uskoro će ponovo postati naši gospodari.

Pozivam sve svoje verne sledbenike na svim svetovima carstva da zahtevaju od planetnih vladara da potpišu moj antitehnološki zavet. Ako neko od njih odbije, mi batlerijanci – i Bog – znaćemo ko su. Niko se neće sakriti.

Manford Torondo, građanski manifest

Kakva neopisiva idiotarija! Ne mogu da se odlučim treba li da se smejem ludilu batlerijanaca ili da plačem nad budućnošću ljudske vrste. Šta će ti fanatici sledeće smisliti? Potpunu zabranu medicinske tehnologije? Hoće li zakonom zabraniti vatru ili proglasiti da je točak suviše opasan izum? Hoćemo li svi biti poslani da čučimo u šumama i na poljima?

Dosta je. Ovo je ukaz Venport holdinga: Nijedan putnički i teretni brod Ven-holda neće poslovati s planetama koje potpišu antitehnološki zavet Manforda Toronda. Nećemo isporučivati robu ni prevoziti putnike, nećemo omogućavati komunikaciju, nećemo se baviti trgovinom s bilo kojim svetom koji deli njegovu opasnu, varvarsku filozofiju.

Odlučite želite li da se širite u sjaju civilizacije ili da čučite u senkama primitivnog očajanja. Od vas zavisi.

Direktor Džozef Venport, zvanična poslovna objava

Kad god rešim neku krizu, iskoči sledeća, kao uporan korov. Šta da radim, Rodriče? Problemi me spopadaju sa svih strana!

Raspustio sam sestre na Rosaku jer su bile osumnjičene za posedovanje zabranjenih kompjutera – mada nisam uspeo to da dokažem, pa sam izgledao kao budala. A posle onoga što se desilo našoj dragoj sestri Ani dok je boravila među njima... Kakva strašna stvar! Hoće li se ikada oporaviti?

Kad je otkrivena izdaja sučkih lekara, umalo da i njih uništim. Uprkos tom navodnom carskom uslovljavanju, i mada sam ih sad prisilio da rade pod strogim nadzorom, ne verujem im više. Ali pošto imam mnogo problema sa zdravljem, nemam drugog izbora sem da ih pustim da me leče.

Manford Torondo navaljuje da prihvatim njegove batlerijske gluposti i skačem na svaki njegov mig, a Džozef Venport zahteva suprotno. Obojica su ludaci, ali ako ignorišem Toronda, on može da pozove svoju rušilačku rulju. A ako ne ugodim Venportu, on može da ugrozi čitavu našu privredu.

Osećam se kao da sam okovan između dva salusanska bika koji me vuku svaki na svoju stranu! Ja sam treći Korino na carskom prestolu od poraza mašina koje misle – zašto mi je tako teško da nateram sopstvene podanike da me slušaju? Pomozi mi da odlučim šta mi je činiti, dragi brate. Kao i uvek, tvoj savet cenim više od bilo kog drugog.

Privatna prepiska Korinovih; car Salvador princu Rodriku

Čemu sva naša postignuća ako neće potrajati i posle našeg života?

Upravnik Gilbertus Albans, arhiv mentatske škole

Velika mentatska škola je njegova – od prve zamisli pre sedam decenija, preko izbora lokacije u dalekim močvarama Lampadasa, pa do mnoštva studenata koje je obučio tokom godina. Gilbertus Albans je, s tihom efikasnošću i odlučnošću, menjao tok ljudske civilizacije.

I neće dozvoliti da mu to oduzmu car Salvador Korino ili fanatični antitehnološki batlerijanci.

Tokom gotovo dva veka veštački produženog života Gilbertus je naučio kako da preživi. Svestan da kontroverzne i harizmatične figure obično ne ostaju dugo u životu, veoma pažljivo je igrao svoju javnu ulogu – držao se tiho i neupadljivo, čak je pristajao na neprijatna savezništva koja će, prema njegovim projekcijama, potpomoći ukupne ciljeve mentatske škole.

Mentat: ljudsko biće sa umom tako organizovanim da može da funkcioniše kao kompjuter u reakcionarnom društvu koje se grozi svake pomisli na mašine koje misle. Čak ni njegovi sopstveni učenici nisu znali da se Gilbertus u potaji oslanja na svoje jedinstveno poreklo, na mudrost i iskustvo svog mentora, zloglasnog robota Erazmusa. Plašio se da bi čak i najodaniji studenti ustuknuli pred tim. Uprkos tome, posle mnogo godina dosledne pouzdanosti njegovi mladi mentati postajali su nezamenljivi u plemenitim kućama širom carstva.

Ipak, u ovako opasna vremena svako pitanje, pa čak i sumnja, može da uništi školu. Znao je šta se desilo sa sestriinstvom na Rosaku. Ako bi načinio i najmanju grešku i otkrio svoj pravi identitet...

Sedeći u svojoj kancelariji u glavnoj školskoj zgradi, pogledao je časovnik. Carev brat Rodrik Korino treba da dođe vojnim transporterom kako bi se uverio da je njihova sestra bezbedna pod zaštitom mentatske škole. Pre nekog vremena Gilbertus je obećao Korinovima da njegove stroge metode obuke mogu da pomognu devojci koja je pretrpela mentalno oštećenje i da će joj popraviti stanje, a možda je i izlečiti. Samo što je ljudski um nesigurna stvar, a šteta koju joj je naneo otrov s Rosaka ne može da se kvantifikuje, pa ni devojka neće moći da bude izlečena u smislu da sve bude kao ranije. Gilbertus se nadao da će Rodrik Korino to razumeti.

Pre nego što je izašao u dvorište škole ogrnuo je jarkocrveni upravnički plašt. Već je naneo šminku za taj dan – lažan sedi prah u kosi, bore na koži – kako bi prikrio svoj mladalački izgled. Sada je pohitao, svestan da će carski vojni šatli stići na vreme. Morao se postarati da Ana bude spremna da se lepo pokaže pred bratom.

Izašao je iz zgrade i zaklonio oči od sunca. Blistavi vazduh bio je prepun vlage; svaka lebdeća kapljica kao da mu je visila tačno pred očima poput uveličavajućeg stakla. Školske zgrade su plutale svaka na svom splavu duž obala močvarnog jezera, međusobno povezane drvenim stazama. Ranije se sve to nalazilo bliže sredini jezera, ali posle problema sa agresivnim vodenim stvorovima ceo kompleks je premešten na zaklonjeniji položaj kraj obale.

Sada se škola sastojala od mešavine prvobitnih građevina i novih, koje su delovale elegantnije, s kupolama i uzdignutim panoramskim terasama. Spavaonice, sale za učenje, laboratorije, zgrade za meditaciju i biblioteke bile su povezane i visećim mostovima na više nivoa. Visoki odbrambeni zidovi okružili su čitav kompleks, ojačani skrivenom suspenzorskom mrežom, prefinjenom podvodnom elektronikom i stražarskim kulama.

Neki delovi Lampadasa bili su idilični i prijatni, ali ovo jezero i okolna močvara predstavljali su drugo lice planete, puni opasnosti i grabljivaca. Dok se upravnik približavao opservatoriji, čuo je mljackave močvarne zvuke i zujanje muva koje su se kovitlale oko njega. Ovo nije bilo spokojno okruženje u kome studenti mogu da razvijaju mentalne veštine kroz sate neprekinute meditacije. Gilbertus je odabrao ovo negostoljubivo mesto s jasnom namerom. Verovao je da opasnost i izolacija pomažu u usmeravanju uma njegovih elitnih kandidata.

Čak i uz zaštitne mere protiv prirodnih opasnosti, Gilbertusa je zapravo mnogo više brinulo šta mogu da učine sve nepredvidljiviji batlerijanci. Jaka vojna sila mogla bi lako da uništi školu bombardovanjem iz vazduha ili iz svemira, ali antitehnoški fanatici ne bi koristili visokotehnoško oružje; ipak, bili su toliko brojni da bi mogli da naprave strašan kaos, što su već dokazali neredima i ustancima na nekoliko planeta u okviru carstva. Gilbertus je morao pažljivo da balansira.

Spolja gledano, batlerijanci su odobravali osnovnu postavku mentatske obuke – da ljudi mogu da čine sve što rade mašine koje misle, pa i više. Njihov vođa, beznogi Manford Torondo, često je koristio mentatske proračune i strategije za ostvarenje svojih ciljeva, ali bio je i sumnjičav prema svakoj otvorenoj razmeni ideja tokom živih rasprava među studentima. Prošlog semestra Gilbertus je doveo školu u veliku opasnost kad je tokom hipotetičke intelektualne debate nagovestio da mašine koje misle ne bi bile baš tako strašne kao što tvrdi batlerijska propaganda. I škola i sam Gilbertus jedva su preživeli žestoku reakciju batlerijanaca. To ga je naučilo pameti. Od tada je pazio da bude tih i pomirljiv kako bi izbegao da još nekoga tako naljuti.

Dok je išao ka spoljašnjim zgradama, jedan od službenika uprave poslao je hitno obaveštenje da se carski šatl upravo spušta. Gilbertus dotace e-radio. „Hvala. Dovešću Anu Korino na sletišće.“ Nadao se

da joj je ovo jedan od lucidnih dana, kako bi mogla da komunicira s bratom umesto da ostane izgubljena u mentalnom lavirintu.

Najveća zgrada škole služila je kao opservatorija za osmatranja golim okom; odatle su budući mentati proučavali svemir, brojali zvezde i pamtili beskonačna sazvežđa u vidu vežbe prisećanja. Tokom dana u osmatračnici neće biti nikoga – osim Ane Korino, koja s nje osmatra okolinu.

Devojka je bila opčinjena lokalnim predelom, s lavirintom drveća sangrova, koje na istoku čini neprobojnu barijeru, i gustom močvarom, živim peskom i isprepletenim biljem u nepomičnoj vodi koji su otežavali putovanje ka jugu; veliko plitko močvarno jezero okružavalo je školu sa severa i zapada.

Gilbertus stade kraj Ane. „Dolazi ti brat. Biće mu drago da te vidi.“

Nije ničim pokazala da je primetila upravnika, ali sitan trzaj obraza i treperenje kapaka pokazali su mu da je svesna njegovog prisustva. Okrenula se da pogleda isušeni deo močvare koji je služio kao sletište za šatlove i lokalne letelice. Opasne jezerske zveri oštetile su staro sletište na splavu, a bilo je nepraktično popravljati ga svaki čas.

Njegov glavni pomoćnik Zemdur i ekipa učenika za mentate koristili su aparate koji bljuju vatru preko močvarne trave kako bi raščistili teren za šatl kojim stiže Rodrik Korino. Pošto je bilje ovde raslo veoma brzo, sletište je trebalo raščišćavati za svaki očekivani dolazak. Gilbertus inače nije tražio od studenata da redovno čiste teren jer nije želeo da time priziva neočekivane posetioce – a pogotovo Manforda Toronda.

Ana nije skretala pogled sa ekipe za spaljivanje. „Šta misliš, koliko muva će ubiti?“

„Ili koliko vlati trave“, odgovorio je Gilbertus, jer je znao da je to za nju neka vrsta igre.

Ana se zamisli. „Kad bih znala tačnu površinu tog dela močvare, mogla bih da izračunam najverovatniju gustinu vlati trave. Potom bih mogla da procenim koliko muva verovatno živi u njoj.“

„I koliko je paukova koji se njima hrane“, predložio je Gilbertus, pokušavajući da joj zadrži pažnju.

„Mogla bih da napravim kaskadnu projekciju duž celog lanca ishrane.“ Anina uzana ramena se trgoše i ona se blede osmehnu, okrenuvši se da ga pogleda prvi put tog dana. „Ali to zapravo nije bitno, zar ne? Jer trava će ponovo nići, muve će se vratiti, pauci će ih jesti i močvara će ponovo osvojiti svoj prostor – do sledećeg puta kad je račistimo.“

„Idem da dočekam šatl tvog brata. Hoćeš li sa mnom?“

Ana je razmislila o tome. „Više bih volela da čekam ovde i posmatram.“

„Princ Rodrik jedva čeka da te vidi.“

„On je dobar brat. Razgovaraću s njim... ali pre toga mi treba malo vremena da sredim misli. Biću spremna kad ga dovedeš ovamo. Ne želim da ga razočaram.“

Ni ja, pomisli Gilbertus.

Pošto su spalili zonu sletanja učenici su pogasili vatre, pokupili i odneli sprženu vegetaciju. U vazduhu se zadržao miris vlažnog pepela, ali Gilbertusu je to bilo prijatnije od uobičajenog zadaha močvare.

Kad se carski šatl spustio, upravnik je krenuo preko niza privremenih drvenih staza da dočeka princa Rodrika. Mala diplomatska letelica nosila je zlatnog lava, grb kuće Korino, ali nije bila raskošna. Do Lampadasa ju je doneo carski vojni nabirač svemira. Samo su dve osobe izašle na silaznu rampu, bez pratnje.

Visok uspravan muškarac bio je princ Rodrik, plavokos i privlačan, plemenitih crta Korinovih. U trenutku mentatskog prisećanja Gilbertus osmotri čitavu lozu: carev mlađi brat ima ženu (Hadita), sina (Džaviko) i tri kćeri (Tikja, Visoma i Nanta). Poznat je po smirenom držanju i oštrom umu, savetuje cara u većini slučajeva

i Salvador ga obično sluša. Po svemu sudeći, zadovoljan je da bude savetnik, a ne vladar.

Starica kraj princa bila je iznenađenje: gospa Orena, zvana carica-devica jer je bila udata za cara Žila Korina, ali mu nije rodila decu (i navodno nije delila postelju s njim). Carevo potomstvo – Salvadora, Rodrika i Anu – rodile su tri različite majke, sve odreda naložnice.

Gilbertusovo detaljno mentatsko sećanje bilo je toliko brzo da posetioci nisu ni primetili pauzu. Pošao je ka njima. „Gospodaru Rodriče i gospo Orena, dobro došli u mentatsku školu. Upravo sam razgovarao sa Anom. Ona se sprema da vas primi.“

Rodrik kratko klimnu glavom. „Nestrpljiv sam da vidim je li napredovala.“ Delovao je razočarano što sestra nije došla da ga lično pozdravi.

„Ona je bezbedna, stabilna i zadovoljna“, izvesti Gilbertus. „Rutina mentatske škole joj prija. Ali upozoravam vas da ne očekujete čuda.“

Gospa Orena se široko smešila. „Nedostaje mi sirota devojka, ali ovo je verovatno najbolje za nju. Spavaću mirnije ako budem svojim očima videla da je ovde srećna.“

Dok je pokušavao da shvati zašto je starica došla ovamo, u Gilbertusovom umu su se pojavljivali podaci. Orena nije Anina majka, ali carica-devica je uzela devojku pod svoje i njih dve su bile zaista bliske. Ana je oduvek bila jogunasta, često je menjala mišljenje, s promenljivim emocijama i potpunim nedostatkom zdravog razuma. Razočaran u lakomislenu devojku, Salvador ju je poslao u školu sestrinstva na Rosaku, ali tamo joj je um dodatno oštećen umesto da se popravi. I sad je dospela ovamo.

„Uverićete se da je zdrava“, reče Gilbertus. „Mentatske tehnike nude najveću mogućnost oporavka.“

Rodrik je bio vrlo poslovan i efikasan. „Naša poseta će biti veoma kratka. Moramo da se prilagođavamo putevima transporta – ovaj šatl je posebno poslat, na zahtev cara Salvadora, pošto *Ven-holdovi* brodovi odbijaju da opslužuju Lampadas. Vojni nabirač svemira završava veliku patrolu i mora da se vrati na Salusu sekundus.“

Zavada između antitehnoloških batlerijanaca i trgovačke imperije *Venport holding* s vremenom je postajala sve žešća, jer je uzajamna antipatija postepeno napredovala ka otvorenom sukobu. Carski presto našao se u sredini. Umesto da putuje bezbednim *Ven-holdovim* nabiračem svemira, kojim upravljaju tajanstveni i nepogrešivi navigatori, Rodrik je bio primoram da ovamo dođe manje pouzdanim vojnim transporterom.

Gospa Orena je očito bila nezadovoljna što će tako brzo morati da ode. „Daleko smo putovali da posetimo Anu. Ne volim da me požuruju. Mi smo joj porodica – trebalo bi da carske oružane snage prilagođavaju svoje aktivnosti *našim* potrebama.“

Rodrik zavrte glavom i spusti glas. „I ja sam razočaran, ali ne želim da remetim vojne aktivnosti jer moraju da deluju snažno i pouzdano. Ne možemo prosto da zaplenimo *Ven-holdov* komercijalni brod i prisilimo direktora Venporta da radi ono što mi želimo.“

„A zašto ne?“, nije odustajala starica. „Odani građanin treba da čini ono što car od njega traži, a ne obrnuto. Tvoj otac bi zgromio takvog drznika.“

„Da“, složio se Rodrik. „Verovatno bi.“

„U mojoj školi Ana će biti zaštićena od pritiska političkih napetosti“, usudi se Gilbertus. Znao je da je Rodrikov brat slab i neodlučan i lako se iznervira. Car Salvador nije imao moć da nametne svoju volju ni transportnom magnatu ni beznogom vođi batlerijanaca.

U ovim danima političkih previranja Gilbertus je naučio da svoje stavove zadrži za sebe i da održava neutralnost. To je utuvio i studentima: idealan mentat nikad ne treba da bude komentator ili zastupnik, već alat, analitičko sredstvo koje nudi savete i projekcije.

„Ovde nemate političkih napetosti?“, promrmlja Rodrik. „Ova škola je suviše blizu batlerijskog sedišta za moj ukus.“

„Manford Torondo je na drugoj strani kontinenta, gospodar, i nije u sukobu s mentatskom školom. Zapravo, nekoliko mojih studenata su njegovi sledbenici.“ *Mada ne i najbolji studenti.* „Mi

poučavamo ljude mentalnim veštinama koje su jednake onom što mogu mašine koje misle. Svaki diplomirani mentat koji krene da radi u carstvu pokazuje da su kompjuteri nepotrebni i zato nas Manford odobrava. Zašto bismo se mi brinuli zbog batlerijanaca?“

„Zaista, zašto?“, upita Rodrik, ali nije odgovorio na svoje pitanje.

Ana ih je čekala na terasi opservatorije, još uvek zagledana u daljinu. Daleko u gustim sanrgovskim močvarama grupa kandidata za mentate probijala se krivudavim kanalima mrke vode preko nevidljivih jama koristeći kamenje poređano tik ispod površine. Mogao je da ga nađe svaki mentat koji bi tačno zapamtio gde se nalaze bezbedni kamenovi. Sada su proveravali naučeno i neki kandidati su skrenuli sa staze.

Koliko je Gilbertus video, Ana se nije pomerila otkako ju je ostavio, ali držanje joj je bilo drugačije. Lice joj je postalo življe, ne više bezizražajno, a pogled je govorio da je duboko usredsređena na neki detalj ili proračun. Sinula je kad je ugledala brata i gospu Orenu.

Orena zagrlila je devojkicu. „Divno izgledaš, Ana! Mnogo si jača.“

Rodriku kao da je laknulo, delovao je gotovo ponosno. „Hvala“, šapnuo je Gilbertusu.

„Ovo mi je jedan od dobrih dana“, reče Ana. „Želela sam da imam dobar dan za vašu posetu.“

„I meni je drago što si dobro“, reče Rodrik. „Mentatska škola krije mnoge opasnosti.“

„Dodali smo mnoge zaštitne mere“, pohitila da kaže Gilbertus. „Možemo da čuvamo vašu sestru – i sve naše učenike.“

Kao da hoće da ga utera u laž, u močvari počeo gužva. Gmizavac s bodljama duž kičme izronio je iz smeđe vode tamo gde su učenici za mentate napredovali preko potopljenog kamenja. Stvor zgrabi najbližu devojkicu dugačkim čeljustima i povuče je u dublji deo kanala. I grabljivac i plen nestadoše za tili čas, poput bleska sunca na ustalasanoj vodi.

Studenti se sabiše, spremni da se brane, ali močvarni zmaj je pribavio obrok i nije se više vraćao.

Orena je bila užasnuta. „Kako da štitite Anu? Pa niste bili u stanju da zaštitite onu sirotu devojku!“

Gilbertus nije dozvolio sebi da pokaže emocije zbog gubitka učenice. „Ani nije dozvoljeno da izlazi van zidova niti na jezero. Imate moje lične garancije za njenu bezbednost.“

„A šta je s napadom spolja?“, upita Rodrik. „Ana bi bila koristan talac.“

„Mi smo mala škola za razvoj i poboljšanje ljudskog uma“, odvrati Gilbertus. „Mentati nisu nikome pretnja.“

Rodrik ga je sumnjičavo gledao. „Zvučite mi snebivljivo, upravniče.“

„Samo iznosim činjenice. Izvršili smo veliki broj projekcija i razvijali smo zaštitu od svih mogućih scenarija. Mentati uče da to rade, gospodar.“

Orena je pogladila devojku po ruci. „Zaštitite svoju školu po svaku cenu. U Ani imate neprocenjivo blago.“

Gilbertus je klimao glavom, ali zapravo je mislio na neprocenjivo Erazmusovo memorijsko jezgro koje je držao skriveno u školi. Pružanje utočišta poslednjem nezavisnom robotu bilo je stalni rizik, mnogo opasniji od ma čega što su pomenuli carski gosti. „Da, mnoga blaga.“